

FELSEFİ BİR SORUN OLARAK YAPAY ZEKÂ

Artificial Intelligence As a Philosophical Problem

Nazan YEŞİLKAYA

Dr. Öğr. Üyesi, Şırnak Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü,
Şırnak/ Türkiye
Asst. Prof., Şırnak University, Faculty of Theology, Department of Philosophy and Religious Studies,
Şırnak/ Turkey
nkorkunc14@gmail.com, Orcid.org 0000-0002-9628-3492.

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 6 Eylül / September 2022

Kabul Tarihi / Accepted: 6 Aralık / December 2022

Yayın Tarihi / Published: 31 Aralık / December 2022

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December 2022

Cilt / Volume: 22 **Sayfa/Pages:** 97-126

Atıf / Citation: Yeşilkaya, Nazan. "Felsefi Bir Sorun Olarak Yapay Zekâ [Artificial Intelligence As a Philosophical Problem]". *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [BOZİFDER]-Bozok University Journal of Faculty of Theology [BOZİFDER]* 22 (Aralık / December 2022): 97-126.

<https://doi.org/10.51553/bozifder.1093773>

Etik Beyan/ Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (**Nazan YEŞİLKAYA**).

İntihal/ Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Öz

Yapay zekâ ile ilgili önemli felsefi argümanları içeren bu makalede, yapay zekânın felsefi bir sorun olarak ele alınmasının gerekliliği konu edilmektedir. Makalenin amacı, hayatımızın her alanında etkisini hissettiren yapay zekâ teknolojilerinin beraberinde getirmiş olduğu gücün kontrolden çıkmamasını sağlamada, felsefenin rolüne dikkat çekmektir. Teknolojideki yapay zekâ devriminin felsefe disiplininde yeni bir paradigmanın doğmasını gerektirdiği tezinden hareketle yapay zekâ, algoritmalar, sanal gerçeklik ve büyük veri gibi teknolojilerin geliştirilmesinin felsefeye yeni zorluklar ve fırsatlar getirdiği savunulmaktadır. Yapay zekânın mümkün olup olmadığına odaklanan konuları içeren yapay zekâ felsefesinin olanağını, tarihsel süreç içerisinde temellendirmek bu çalışmanın kapsamı dâhilindedir. Sorunun takdiminin akabinde ilk bölümde Hobbes, Leibniz ve Descartes gibi düşünürlere dayanan yapay zekânın felsefi kökenine kısaca değinilmiş, ikinci bölümde yapay zekâ üzerine üç klasik tartışmaya yer verilmiştir. Ardından Diderot ve Ayer'in yapay zekânın gerçekleşmesi için gerekli gördükleri kriterler özetlenmiş, dördüncü bölümde ise insanlardan bağımsız akıllı sistemlerin oluşturulmasını tetikleyen başlangıç noktasına ışık tutan fiziksel sembol sistemi hipotezi açıklanmıştır. Yapay zekânın felsefi bir sorun olarak tanımlandığı son bölümde, yapay zekânın felsefe ile etkileşimi tartışılmakta, yapay zekânın temelleri, sınırları ve kapsamının araştırılmasında felsefe disiplini ciddi olarak yer almakta ve yapay zekânın neden felsefi bir sorun olduğu tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Felsefe Tarihi, Yapay Zekâ, Yapay Zekâ Felsefesi, Teknoloji Felsefesi, Zihin Felsefesi.

Abstract

In this article, which contains important philosophical arguments about artificial intelligence, the necessity of considering artificial intelligence as a philosophical problem is discussed. The purpose of the article is to draw attention to the role of philosophy in ensuring that the power brought about by artificial intelligence technologies, which make the impact felt in every aspect of our lives, does not get out of control. Based on the thesis that the artificial intelligence revolution in technology requires the birth of a new paradigm in the discipline of philosophy, it is argued that developing technologies such as artificial intelligence, algorithms, virtual reality and big data bring new challenges and opportunities to philosophy. It is within the scope of this study to base the possibility of artificial intelligence philosophy, which includes issues focusing on whether artificial intelligence is possible, within the historical process. Following the presentation of the problem, the philosophical origin of artificial intelligence based on thinkers such as Hobbes, Leibniz and Descartes was briefly touched upon in the first part, and three classical discussions about artificial intelligence were included in the second part. Then, the criteria that Diderot and Ayer considered necessary for the realization of artificial intelligence were summarized, and in the fourth section, the physical symbol system hypothesis was explained, shedding light on the starting point that triggered the creation of intelligent systems independent of humans. In the last section, where artificial intelligence is described as a philosophical problem, the interaction of artificial intelligence with philosophy is discussed, the discipline of philosophy is seriously involved in exploring the basics, limits and scope of artificial intelligence, and why artificial intelligence is a philosophical problem is discussed.

Keywords: History of Philosophy, Artificial Intelligence, Philosophy of Artificial Intelligence, Philosophy of Technology, Philosophy of Mind.

Giriş

İnsanlığı her daim büyüleyen bir fikir olarak zeki varlıklar yaratma olasılığı ve bilgisayarların gücünden istifade ederek bir makinenin insanlar gibi düşünüp davranabilmesi merakı, teknoloji çağının insanların karmaşık ve engin zekâyâ sahip makineler üretmeye teşvik etmektedir. Çağdaş düşünce dünyasında, popülerliği giderek katlanan teknoloji tartışmaları beraberinde yapay hayvanlar, yapay insanlar ve yapay yaşamlar gibi kavramları analiz etme gerekliliğini doğurmaktadır. Benzer şekilde yapay lafzıyla bütünleşen bir diğer popüler kavram ise yaşantımızın birçok alanında mevcut olan ve üstel oranda ilerleyen, teknik yapay zekâ sistemleri anlatısı olarak gündeme gelmektedir.

Teknolojide yapay zekâ devriminin yaşanması, kaçınılmaz olarak felsefe disiplininde de yeni bir paradigma doğuşunu zorunlu kılmaktadır. Felsefenin yapay zekâ bağıntısı filozofların, teknologların ve sanatçıların tam bir iş birliğini gerektirmektedir. Yapay zekâ felsefe, bilim ve teknolojinin kesişmesini ve entegrasyonunu elzem kılmaktadır. Felsefenin, yeni teknolojik çağda yeniden canlanabilmesi için disiplinlerin engellerini yıkmamız ve farklı düşünceler arasındaki bağlantıyı bulmamız gerektiğine dikkat çeken Tao Feng'in de ifade ettiği üzere; duygu ve teknolojinin, duyarlılık ve rasyonalitenin, insan ve doğanın uyum ve birliğini takip ederken, teknolojiyi insanlığa yabancılaştırmayı değil insanlığın faydasına sunmayı ancak bu şekilde sağlayabiliriz.¹

“Makineler düşünebilir mi?” sorusuyla başlayan makinelerin düşünüp düşünemeyeceği konusu, yapay zekâ felsefesinin odak noktası haline gelirken yapay zekâ felsefesi, öncelikle yapay zekânın mümkün olup olmadığıyla, bir diğer ifadeyle, insan düzeyinde zekâ ve yeteneklere sahip düşünen bir makine inşa etmenin mümkün olup olmadığıyla ilgili konuları ve argümanları içermektedir.² Dolayısıyla, yapay zekâ felsefesi irdelenirken hem yapay zekâ açısından felsefenin hem de fel-

¹ Tao Feng, “Artificial Intelligence’s Turn of Philosophy”, *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering* 646 (2019), 5.

² Bk. Cem Say, *50 Soruda Yapay Zekâ* (İstanbul: Yedi Renk Basım Yayın ve Filmcilik, 2019); A. Aydın, *Yapay Zekâ: Bütünleşik Bilişim Doğru* (İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi Yayınları, 2013); Güven Güzeldere, “Yapay Zekânın Dünü, Bugünü, Yarını”, *Coğito* 13 (1998), 27-41.

sefe için yapay zekânın ortak olan bazı kavramlarının analiz edilmesi gerekliliği felsefi bir sorun olarak yapay zekânın incelenmesini önemli kılmaktadır.

Makinenin zeki olarak adlandırılabilir bir insan gibi davranmasını sağlamak şeklinde ifade edilebilen yapay zekâ;³ bilgi işleme, doğal dil işleme (*natural language processing*),⁴ yapay görme⁵ (*machine vision*), makine öğrenimi (*machine learning*), robotik ve benzeri çok yönlü bilgisayar simülasyonlu uygulamaları kapsayan yüksek ve güçlü simülasyon faaliyetleri olarak tanımlanır. Bu yönleriyle yapay zekâ alanı, bilgisayarların yardımıyla bilişsel süreçlerin incelenmesi olup öğrenmeyi, gelişmeyi ve adaptasyonu öne çıkararak biyoloji biliminden ilham alır.⁶ Yaşamın birçok yönünü hızlıca değiştiren yapay zekâ teknolojileri ile insan yaşamı yeni bir forma kavuşurken, artık insan düzeyinde yapay zekâyâ ve bunu başarmak için yeni yöntemlere eskisinden çok daha fazla ilgi söz konusudur.⁷ Felsefe alanında ele alınan sorunlara ilişkin birtakım farklı yaklaşımların doğmasına yol açmakta olan bu durum, filozofların dikkate alması gereken yeni düşüncelerin veya en azından farklı vurguların felsefeye eklenmesi gerektiğinin apaçık göstergesidir. Öyle ki gelecekte yapay zekâ felsefesi, şimdi göremediğimiz yeni tartışma ve sorunları içereceğe benzemektedir. Söz gelimi, “teknolojik ilerlemede belirleyici olanın ‘teknolojik buyruk mu?’ yahut ‘ahlakî buyruk mu?’ olacağı”⁸ minvalinde tartışmalar kaçınılmaz gözükmektedir.

Yapay zekâ araştırmalarının konuları ve yöntemleriyle ilgili felsefi ko-

³ John McCarthy vd., “A proposal for the Dartmouth Summer Research Project on Artificial Intelligence”, *AI Magazine* 27/4 (August 31, 1955), 12.

⁴ Doğal dil işleme, NLP (Natural Language Processing) metin veya ses verilerini anlayan ve bunlara tıpkı insanların yaptığı gibi yanıt veren makineler oluşturmaya çalışır. Yapay zekâ ve dilbilimin alt kategorisidir. Bk. *IBM Cloud Learn Hub/What is Natural Language Processing?* (Erişim 15 Şubat 2022).

⁵ Makine görüşü teriminin tanımları değişiklik göstermekle beraber genel olarak bir görüntüden otomatik olarak bilgi çıkarmak için kullanılan teknoloji ve yöntemleri içerir. Bk. Carsten Steger vd., *Machine Vision Algorithms and Applications* (Germany: Weinheim, 2008).

⁶ Rajakishore Nath, *Philosophy of Artificial Intelligence a Critique of the Mechanistic Theory of Mind* (Florida: Universal-Publishers Boca Raton, 2009), XI.

⁷ Bk. Nazan Yeşilkaya, *Post-hümanizm ve Adalet* (Ankara: Episteme Yayınları, 2021).

⁸ Tuba Nur Umut, “Ahlakî ‘Yapılmamalı’, İnsan Geliştirme Teknolojilerindeki Yapılabilirliği Sınırlandırmalı mı?”, *Darulfunun İlahiyat* 29-2 (2018), 234.

nuları içeren bu çalışma; özü itibarıyla klasik felsefi temelleri gözden kaçırmadan yapay zekâya ilişkin çağdaş bakış açılarını inceleme fırsatı sunmayı, insan zihninin ve insan benliğinin anlaşılması için yapay zekânın ciddi etkilerinin açıklığa kavuşturulmasını amaçlamaktadır. Ayrıca çalışma, yapay zekâ felsefesine giriş niteliğinde olup yapay zekâ felsefesinin önemli konu ve kavramlarını tanıtmayı ve analiz etmeyi, yapay zekâ düşüncesinin art alanını açıklığa kavuşturmayı hedeflemektedir.

1. Yapay Zekânın Felsefi Kökenleri

Yapay zekânın temel metodolojik birçok konusu, Antik Çağlardan beri felsefede büyük bir öneme sahip olmuştur. Aristoteles, St. Thomas Aquinas, Ockhamlı William, René Descartes, Thomas Hobbes ve Gottfried W. Leibniz gibi filozoflar, şu soruları sormuşlardır: “Temel bilişsel işlemler nelerdir?”, “Bir (biçimsel) dilin dünyayı kesin ve açık bir şekilde betimlemek için yeterli bir araç olabilmesi hangi koşulları yerine getirmesini gerektirir?”, “Akıl yürütme otomatikleştirilebilir mi?”, “Mantık otomatikleştirilebilir mi?” Ancak, “Yapay zekâ sistemi kurmak mümkün müdür?” temel sorusuna yanıt bulmamıza yardımcı olacak ilk deneyler, ilk bilgisayarların yapıldığı yirminci yüzyıla kadar gerçekleştirilememiştir. Neyse ki, prensipte felsefi nitelikteki tartışmalara rağmen, yapay zekâ sistemleri inşa etme pratiği, 1980’lerden bu yana çeşitli yaklaşımların entegre edilmesinden oluşmaktadır.⁹ Antik Çağlardan günümüze yapay zekâ sistemi inşa etme pratiğinin teorik ve felsefi izlerine birçok literatürde rastlamak mümkün olmakla birlikte,¹⁰ bu çalışmanın sınırları ve kapsamı gereği ancak yapay zekâ ile özdeşleşen birtakım düşünürlerin öne çıkan anlatılarına kısaca yer verilecektir.

1.1. Hobbes, Leibniz ve Descartes

Disiplinlerarası araştırma alanı olan yapay zekânın felsefi kökenine kısaca değinecek olursak, öncelikle Thomas Hobbes’ın söylemlerine

⁹ Mariusz Flasiński, *Introduction to Artificial Intelligence* (Switzerland: Springer, 2016), 3-13.

¹⁰ Bk. Utku Köse, *Yapay Zekâ Felsefesi* (İstanbul: Doğu Kitabevi, 2022); Mehtap Doğan, *Yapay Zekâ Felsefesinde Bilinç Problemi* (Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Doktora Tezi, 2020).

bakmak yerinde olacaktır. Haugeland'in iddiasına göre *Leviathan* adlı yapıtında, "muhakeme" ile "hesaplama" arasında kurduğu bağlantı nedeniyle Hobbes, modern yapay zekânın büyükbabası olarak anılmaktadır.¹¹ Yapay zekânın öncü ismi olarak anılan Hobbes, *Leviathan*'da yapay canlı yaratmanın mümkün olduğuna, bu canlının insanı taklit edebileceğine ve bunu başarabilecek yöntemin sanat olduğuna dair söylemleri ile dikkat çeker. Hobbes'a göre doğa (Tanrı'nın dünyayı onunla yarattığı ve yönettiği sanat), başka pek çok şeyde olduğu gibi bunda da yapay bir hayvan (canlı) yaratacak şekilde, insanın sanatı ile taklit edilir.

Çünkü hayatı görmek uzuvların bir hareketinden başka bir şey değildir, başlangıcı belli başlı bir kısım içindedir; neden tüm otomatların (saat gibi yay ve tekerleklerle hareket eden otomatların) yapay bir ömrü olduğunu söylemeyelim? Kalp nedir ki bir yaydan başka; sinirler nedir ki çok sayıda yaylardan başka; ya eklemeler yapıcının planladığı şekilde bütün gövdeyi harekete geçiren çok sayıda çarklardan başka? Sanat daha da ileri giderek, doğanın o akılcı ve en mükemmel eserini insan'ı taklit eder.¹²

Var olan her şeyi fiziksel maddeye indirgeyen ve aklın hesap yapmaktan başka bir şey olmadığını belirten Hobbes'ın, her şeyin madde-nin hareketiyle açıklanabileceğini öne sürmesi, yapay zekânın gelişimine katkı sağladığı önemli ifadelerdir. Çünkü düşünce ve teorilerinin, inanç ve çalışmalarının çoğu şimdi, yapay zekâ olarak bildiğimiz şeye yol açmıştır.

Yapay zekânın felsefi kökeninde yer alan en belirgin isimlerden bir diğeri de Descartes'tır. Öyle ki Turing'in öne sürdüğü testin, felsefi arka planında Descartes felsefesinden esinlendiği söylenebilir. Makinelerin düşünebilmesinin mümkün olup olmadığı sorusu gerek düalist gerekse materyalist zihin görüşlerinde sıklıkla işlenen bir konu olarak belirmektedir. Kimi düşünürler, Turing testinin Descartes'ın *Yöntem Üzerine Konuşma* adlı eserinde önceden şekillendiğini ileri sürmekte-

¹¹ J. Haugeland, *Artificial Intelligence: The Very Idea* (Cambridge: MIT Press, 1989), 23.

¹² Thomas Hobbes, *Leviathan or the Matter, Forme, & Power of a Common-Wealth Ecclesiastical and Civil* (London: Andrew Crooke, 1651), 73.

dir.¹³ Buna göre *Yöntem Üzerine Konuşma*'sında, insan endüstrisi tarafından pek çok farklı otomat veya hareketli makine yapılabildiğine dikkat çeken René Descartes'ın ifadeleri şöyledir:

Oysa bedenlerimize benzeyen ve ahlak açısından eylemlerimize olabileceği kadar öykünen makineler olsaydı, onların gerçek insanlar olamayacağını bilmek için çok kesin iki nedenimiz olacaktı. Bu nedenlerden birincisi: Onlar hiçbir zaman bizim düşüncelerimizi başkalarına bildirmek için yaptığımız gibi, sözleri ve öbür işaretleri birleştirerek kullanamayacaklardır. Çünkü sözleri yüksek sesle söyleyen, hatta organlarında bazı değişikliklere neden olan bedensel eylemler konusunda bazı sözler söyleyebilen, herhangi bir yerine dokunulduğunda ne söylememi istiyorsunuz diye soran, bir başka yerine dokunulduğunda canının acıdığını ve benzer şeyleri söyleyebilen böyle bir makinenin yapılması tasarlanabilse de bu makine en şaşkın insanların bile yapabildiği gibi karşısındakini yanıtlamak için söyleyeceği şeyleri anlamına göre çeşitli biçimlerde düzenleyemez. İkincisi: Onlar bazı şeyleri çok iyi yapsalar da hatta belki de bizlerden birinden daha iyi yapabilseler de bazı şeyleri kesinlikle eksik bırakacaklardır, bununla bilinçli olarak devinmedikleri ama yalnızca organlarının konumuyla devindikleri görülecektir. Çünkü her tür koşulda yararlı olabilen us evrensel bir araç olduğu halde, onun organlarının her özel eylem için bazı özel konumlara gereksinimi vardır; yaşamın tüm koşullarında usumuzun bizi devindirdiği biçimde onu devindirmek için bir makinede yeterince çeşitli araçlar bulunmasının uygulamada olanaksızlığı buradan gelir.¹⁴

Descartes'ın yukarıdaki pasajından da anlaşılacağı üzere makinelerin düşünüp düşünemeyeceği konusunda olumsuz bir tavır sergilediği görülmektedir. Dahası, hiçbir makinenin Turing testini geçemeyeceğinin de açık sinyallerini vermektedir. Descartes için hiçbir makine, yetişkin insanların yaptığı gibi konuşamaz ve hareket edemez. O, otomatların insanlarla olan etkileşime yanıt verdiğini fakat kendi mevcudiyetleri bağlamında etkileşimlerinin insanların sahip olduğu şekilde olmadığını

¹³ B. Jack Copeland, "The Turing Test", *Minds and Machines* 10 (2000), 527.

¹⁴ René Descartes, *Yöntem Üzerine Konuşma*, çev. Afşar Timuçin, Yüksel Timuçin (İstanbul: Cumhuriyet Yayınevi, 1998), 30. Ayrıca bk. René Descartes, *Discourse on Method and Meditations on First Philosophy* (New Haven, London: Yale University Press, 1996), 34-35.

belirtir. Dolayısıyla otomatların, söylenen şeylere uygun yanıt veremeyeceğine dikkat çeken Descartes, uygun dilsel etkileşimin yetersizliğinin insanı otomattan ayırdığının altını çizer. Bu noktada Descartes alenen, bir şeyin bir makine olup olmadığını anlamamızın iki kesin yolundan söz eder. Birincisi, basit bir makinenin uygun bir şekilde anlamlı ve farklı kelime düzenlemeleri oluşturacağını düşünülmemeyeceğidir. Yine o, bir makinenin, hayatın tüm olasılıklarında zihnimizin bizleri harekete geçirdiği biçimde hareket etmesini mümkün kılacak kadar farklı organlarının olmasının tüm pratik amaçlar için imkânsız olduğunu ifade eder. Gelecekteki otomatların bu türden yetersizliklerinin aşılabilirliği olasılığını öngörmemiş olsa bile Descartes, bir bakıma Turing testinin kavramsal alt yapısını ve kriterlerini önceden şekillendirmiştir. Descartes'ın düşünen makinelerin olamayacağına dair kendinden emin söylemi Turing testinin felsefi arka planını teşkil etmektedir.

Yapay zekâ felsefesinin kökenine indiğimizde, öne çıkan düşünürlerden bir diğeri de Wilhelm Leibniz'dir. Onun tüm insan fikirlerinin mantıksal bir hesabını oluşturmasına dair çalışması ve dört işlem yapabilen bir hesap makinesi icat etmesi, Leibniz'i yapay zekâ tarihinde önemli bir konuma taşımıştır. Öyle ki yapay zekâ felsefesi tartışmalarının felsefi referansları arasında Leibniz'in düşüncesine yer vermek doğru bir seçim olacaktır. Onun önerdiği "characteristica universalis" ve "calculus ratiocinator"¹⁵ kavramlarıyla idealize etmeye çalıştığı şey cihanşümul bir bilim dili geliştirmek ve bunu anlayıp yorumlayabilecek üniversal bir makine önerisidir.

Kramer'e göre ise Leibniz'in yapay zekâ fikrinin öncüsü olduğu varsayımı yanıltıcıdır. Ona göre Leibniz'in bu konuda öne sürdüğü argüman, episteme ve zihin, tanıma ve biliş arasında ayırım yapmaktır. O, Leibniz'in, biçimsel simgesel işlemleri salt epistemolojik bir araç olarak yorumladığını ancak bunu zihinde gerçekte ne olup bittiğinin bir açıklaması olarak ele almadığını belirtir. Kramer'e göre Leibniz, bir makinenin açıklayıcı bir biliş modeli olarak kullanılabilirliğini reddeder.

¹⁵ Leibniz, düşünmeyle gerçekleşen işleri biz insanlar adına gerçekleştirecek bir makine hayal ederek bu sisteme *calculus ratiocinator* adını vermiştir.

Çünkü sembolik makineler, kültürel olarak yaratılmış epistemik teknolojilerdir. Sembol manipülasyonunun harici algoritmik süreçler aracılığı ile problem çözme sürecini rasyonelize eder. Bu bağlantısal olmayan sembolik teknolojiler açısından yorumlanan yapay zekâ, otomatikleştirilmiş sembolik makineleri oluşturur. Leibniz, sembolik makinelerin epistemolojik kullanılabilirliğinin savunucusudur. Bilgi prosedürlerinin genel aracı olarak biçimsel sistem fikrini geliştirmiş ve sanal biçimsel sistemi gerçek makineye dönüştürme olasılığını keşfetmiştir. Böylece Leibniz'in bilgi teorisi ile insanın entelektüel aktivitesini dışsallaştıran ve mekanikleştiren yapay zekâ programı arasında bir ilişki söz konusudur.¹⁶ Bu anlamda Leibniz'in önermeleri, esasında Turing makinesini andıran nitelikleri önceden ortaya koyması bakımından yapay zekâ felsefesinde dikkat çekmektedir.

2. Yapay Zekâya İlişkin Üç Klasik Tartışma

Bugün yapay zekâ felsefesi açısından klasik önermeler arasında olan ve tartışılmalı olan “Turing Metodolojisi, Searle’ün Çin Odası Argümanı ve Dreyfus’in Fenomenolojik Argümanı” şeklinde iyi bilinen üç argümana kısaca değinmek, yapay zekânın felsefeyle bağlantılı hatlarını belirginleştirmek konunun tarihçesine kısa bir inceleme imkânı sunması bakımından önem taşımaktadır.

2.1. Alan Turing Metodolojisi: Taklit Oyunu

Alan Turing’in kanıtladığı test, ilk tanıtıldığı günden bu yana etkili ve geniş çapta eleştiriye maruz kalmasından ötürü, önemli bir argüman olarak yapay zekâ felsefesi tarihindeki yerini korumaktadır. İlk olarak, 1950’de *Mind* adlı felsefe dergisinde Turing’in “Computing Machinery and Intelligence” adlı makalesinde, “Taklit Oyunu” (*Imitation Game*) olarak adlandırılan Turing testi;¹⁷ bir makinenin, bir insaninkine eş-

¹⁶ Sybille Kramer, “Mind, Symbolism, Formalism: Is Leibniz a Precursor of Artificial Intelligence?”, *Ko Knowledge Organization* 23/2 (1996), 83-84 (Erişim 20 Aralık 2021).

¹⁷ Turing, eserinde öne sürdüğü fikri “Turing testi” adıyla değil, “taklit oyunu” adıyla anmıştır. Bununla birlikte, daha sonraki literatür, testin belirli bir versiyonunu tanımlamak için “taklit oyunu” terimini ayırmıştır. Bk. Alan Turing, “Computing Machinery and Intelligence”, *Mind* 59 (1950), 442.

değer veya insandan ayırt edilemeyen akıllı davranış sergileme yeteneğini test eder. Turing'e göre makinelerin düşünüp düşünemeyeceği sorusu, tartışmaya gerek duyulmayacak kadar “anlamsız”dır.¹⁸ Taklit oyunu aslında yapay zekânın operasyonel bir testidir ve Turing'in bu testle kanıtlamak istediği husus, testi başarıyla tamamlayan makinelerin düşünebilme kabiliyetinin olduğunu göstermektir. Böylece Turing, makinelerin düşünme kabiliyetinin insaninkinden farklı olmadığını ispatlamaya çalışır.

“Düşünme”yi tanımlanması zor bir kavram olarak nitelendiren Turing, “Makineler düşünebilir mi?” sorusunu ele almayı önerir. Aslında Turing, bu soruyla bilgisayar ve zekâ arasındaki ilişkiye felsefi bağlamda ciddi bir değerlendirmede bulunarak yerleşik bir geleneği sürdürmektedir.¹⁹ Bu amaçla, farklı odalarda bulunan bir erkek ve bir kadına sorgulayıcının karar vermek için sorular sorduğu, “taklit oyunu” adı verilen üç kişilik bir oyun geliştirir. Turing'in yönelttiği soru şudur: “Taklit oyununda başarılı olabilecek hayal edilebilir dijital bilgisayarlar var mıdır?” Turing için bu soru, aslında yanıtlanabilecek bir sorudur. Oyuna kısaca değinmek gerekirse; “Oyun üç kişiyle oynanır: bir erkek (A), bir kadın (B) ve bir sorgulayıcı (C). Sorgulayıcının cinsiyeti önemli değildir. Sorgulayıcı, A ve B'den ayrı bir odada yer alır. Oyundaki amaç, sorgulayıcının A ve B'nin cinsiyetlerini tahmin etmesidir. C'nin sorduğu sorulara, A ve B yazılı cevaplar verir.”²⁰ Sorgulayıcı dışarıdan sorular yönelterek içeridekilerin cinsiyetine ilişkin tahmin yürütmeye odaklanır. Ses faktörünün durumu anlaşılır kılacağı dikkate alınarak cevaplar yazılı şekilde sunulur. Konuşma, bilgisayar klavyesi ve ekranı gibi salt metin içeren bir kanalla sınırlandırılır. Böylece sonuç, makinenin kelimeleri konuşma olarak işleme yeteneğine bağlı olmayacaktır. (...) Oyunda A'ya düşen görev, C'yi bir kadın olduğu konusunda yanıltarak ikna etmek olurken B'ye düşen görev ise C'yi bir kadın olduğuna inandırmaktır. En sonunda ise C, buna yönelik bir tahminde

¹⁸ Turing, “Computing Machinery and Intelligence”, 442.

¹⁹ Istvan S.N. Berkeley, “Machine Mentality?”, *Philosophy and Theory of Artificial Intelligence*, ed. Vincent C. Müller (London: Springer, 2013), 2.

²⁰ Turing, “Computing Machinery and Intelligence”, 433-460.

bulunacaktır. Turing, odanın içerisinde kadın veya erkek yerine odada bir makinenin olmasıyla durumun nasıl şekilleneceği üzerine odaklanır. Böylelikle o, Turing testinin ana gayesine işaret eden, “Makineler düşünebilir mi?” sorusunu gündeme taşır. Bu noktada, A’nın yerini alan makine, C’yi benzer biçimde kadın olduğu yönünde yanıltarak ikna etmeye soyunacaktır. Sorgulayıcının, makineyi insandan güvenilir biçimde ayırt edememe durumu ise makinenin testi başarıyla tamamladığı anlamına gelmektedir.²¹

Sorgulayıcı, konuşmadaki iki katılımcıdan birinin bir makine olduğunun ve tüm katılımcıların birbirinden ayrılacağına farkında olacaktır. Test sonuçları, makinenin sorulara doğru yanıtlar verme yeteneğinden ziyade, makinenin verdiği yanıtların bir insanın vereceği yanıtlara benzerliğiyle ilişkilidir. Turing’e göre sınırsız bir belleğe sahip bir bilgisayar, her ne kadar kendi dönemi içinde henüz gerçekleşmemiş olsa da bu özellikte bir makinenin, prensipte mümkün olduğudur. Böyle bir bilgisayarın, bir taklit oyunu oynaması ve sorgulayıcıyı kadın olduğuna ikna etmesi durumunda veya sorgulayıcının makine ve insan arasında karar verememesi hali, Turing testini başarıyla geçmiş olduğunu göstermektedir. İşte bu sebebe bağlı olarak Turing, makinelerin düşünebildiğini söyleyerek prensipte bir sakınca görmemektedir. Moor’un da işaret ettiği üzere Turing’in öne sürdüğü bu test, beynin bir makine yahut makinenin bir beyin olduğu varsayımına dayanmamaktadır. Turing, bahsi geçen bu testte muhtemel bilgisayar etkinlikleri ile düşünme kavramı arasında bir bağ olup olmadığını test etmeyi amaçlamıştır.²² Turing testinin, belki de en çarpıcı yanı, insan zihnini doğru kodlanmış bir bilgisayar programına indirgeyen düşünceye kapı aralamış olmasıdır. Düşünme yetisinin, biyolojik ve zihinsel bir nitelik olarak insanın ayırt edici yanı olmadığına dikkat çekmesi ve bilgisayarların da düşünme yetisine sahip olabileceğini gösterme çabası, günümüzde Turing testini hala birçok açıdan tartışılır kılmaktadır. Bu yönüyle Turing’in

²¹ Turing, “Computing Machinery and Intelligence”, 433-460.

²² James H. Moor, “An Analysis of the Turing Test”, *Philosophical Studies: An International Journal for Philosophy in the Analytic Tradition* 30/4 (1976), 249-257.

metodolojisi, yapay zekâ felsefesinin kökeni açısından temel bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir.

2.2. Searle'ün Odası Argümanı ve Güçlü / Zayıf Yapay Zekâ Versiyonu

Düşünür John Searle'ün *Çin Odası Argümanı*, 20. yüzyıl zihin felsefesinin dikkat çeken düşünce deneylerinden biridir.²³ Yapay zekâ felsefesinin merkezî söylemleri arasında yer alan Searle'ün söz konusu bu argüman ile amaçladığı şey, bilgisayarların şimdi yahut gelecek zamanda, kelimenin tam anlamıyla düşünebileceğine ilişkin öne sürülen fikri çürütmesidir. Searle tarafından 1980'de yayımlanan makalede geçen düşünce deneyinin en önemli yanı, yapay zekâ odaklı bilgisayarların, esasında bilinçli olarak düşünmedikleri üzerine bir kanıt niteliği taşımasıdır. Bu düşünce deneyine göre kapının altından kaydırılan Çince karakter dizilerine yanıt vermek için bir bilgisayar programını takip ederek bir odada yalnız olduğunu hayal eden Searle, esasında Çince'den hiçbir şey anlamaz. Yine de tıpkı bir bilgisayarın yaptığı gibi sembolleri ve sayıları manipüle eden programı izleyerek uygun Çince karakter dizilerini kapının altından geri gönderir. Bu durum, yanlışlıkla dışarıdakilerin içerde Çince konuşan birinin olduğunu sanmasına yol açar.

Searle'ün yukarıdaki argümanı zihin felsefesinde önemli bir yer edinmenin yanı sıra işlevselciliğe karşı etkin bir argüman olarak da görülür. Zihnin formel semboller üzerinde çalışabilen bir bilgi işleme sistemi şeklinde görülebileceğini belirten Searle, belirli bir zihinsel durumun, simülasyon için yeterli olduğunu savunan işlevselcilik (*functionalism*) ve hesaplamacılığın (*computationalism*) felsefi konularına karşıdır.²⁴

Yapay zekâyâ dair felsefi tartışmalar arasında şüphesiz öne çıkan tartışmalardan bir diğeri de güçlü ve zayıf performanslı yapay zekâ diko-

²³ Bk. M. Koyuncu, "Çağdaş Zihin Felsefesinde Yapay Zekâ Tartışmalarına Bir Giriş: Taklitçilik Oyunu ve Çin Odası Argümanı", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 30. Yıl Özel Sayısı (2022), 75-89.

²⁴ John Searle, *The Rediscovery of the Mind* (Cambridge, Massachusetts: M.I.T. Press, 1992), 44.

tomileridir.²⁵ “Güçlü yapay zekâ”, yapay insanlar oluşturmayı hedeflemektedir. Bu yapay kişiler fenomenal bilinç dâhil olmak üzere sahip olduğumuz tüm zihinsel güçlere sahip makineleri kapsar. “Zayıf yapay zekâ” ise insanın tam olarak sahip olduğu zihinsel repertuar şeklinde görünen bilgi işleme makinelerini üretmeyi hedefler.²⁶ Zayıf yapay zekâ hipotezine göre makineler, insan düzeyinde akıllı davranış sergileyecek biçimde programlanabilirken güçlü yapay zekâ, böylesi makinelere bilinçlilik atfederek insana has düşünme ve anlama olgularının mümkün olabileceği hipotezine karşılık gelir.

Turing’in zekâ hakkındaki fikirlerinin neden yanlış olduğuna inandığını göstermek için *Çin Odası Argümanı*’ını ve “güçlü yapay zekâ” fikrini ortaya atan Searle gibi birçok bilim adamı, Turing testini eleştirir de ilk kez Searle, yapay zekâyı, ulaşılmaya çalışılan hedefleri bakımından güçlü ve zayıf yapay zekâ şeklinde kategorize etmiştir. Bu ise Searle tarafından vurgulanan, zeki olmak ile akıllıca hareket etmek arasındaki felsefi ayrıma kadar gider. Güçlü yapay zekâ, gerçekten zeki ve öz bilinçli bir “zihin” anlamına gelirken zayıf yapay zekâ, aslında hâlihazırda sahip olduğumuz yapılardır. Yani, sadece bilgisayar olmalarına rağmen akıllı davranışlar sergileyen sistemlerdir.

Zihni sadece bir makineden ibaret görmek ve teorik manada bu makinenin etrafında görebildiği her şeyi algılama ve anlama yeteneğini haiz yapay bir zihin üretmek imkân dâhilindedir. Oysa Searle için bu bir olasılık değildir. Ona göre bir bilgisayarın zeki olması veya insan gibi davranışlar sergilemesi onun bir “zihne”, “anlayışa” ya da “bilinç” sahip olduğu anlamına gelmemektedir. Teknoloji geliştikçe birçok insan için Searle’ün bu görüşü artık inanılabilirliğini yitirmektedir. Buna karşın onun argümanı gerek zekâ gerekse bilinç ve zihin gibi kavramları nasıl tanımlayabileceğimiz hususunda mevcut tartışmalarda bize

²⁵ Yapay zekâ teorisi bünyesinde olan düşük performanslı yapay zekâ sistemleri, genel olarak yalnızca akıllı görünmekle ilişkiliyken yüksek performanslı yapay zekâ sistemleri, gerçek manada düşünme yetisiyle ilintilidir. Bu anlamda düşünme eylemi, simüle edilen düşünme faaliyetinden ziyade, gerçek düşünce eylemini betimler.

²⁶ John Searle, *The Mystery of Consciousness* (New York: New York Review of Books, 1997), 9.

yardımcı olmaya devam etmesi, özellikle de yapay zekâ felsefesi bakımından önemini korumaktadır.

2.3. Hubert Dreyfus'un Fenomenolojik Argümanı

Pieters'e göre Platon'dan beri akıl ve muhakeme ile meşgul olan filozoflar, hem matematiksel itirazları (Turing ve Gödel'e dayanan) hem de insan zekâsının doğası hakkındaki felsefi argümanları kullanarak yapay zekâ projesinin doğasında var olan sınırlamaları göstermeye çalışmışlardır. Bunların en ünlüsü ise Hubert Dreyfus'tur.²⁷ Filozof Hubert'in öne sürdüğü karşıt argümanlar, yapay zekâ araştırmalarına yöneltilen önemli eleştiriler arasında yer almakla beraber insan davranışının biçimselleştirilememesi gibi yapay zekâ felsefesinin önemli sorunlarını da gündeme taşımaktadır. Dreyfus'un söz konusu argümanları, yapay zekâ felsefesine giriş düzeyindeki çoğu metinde tartışılması bakımından da ayrıca önemlidir.

Dreyfus'un zihin felsefesindeki çığır açan çalışması, vücudun akıllı yaşamın tüm yönleri için temel olduğunu kesin olarak göstermiş olmasıyla açıklanabilir. Öyle ki tamamen algoritmik, bedenden ayrılmış bir zihnin formalist fantezisini tamamen sona erdirmiştir. Dreyfus'a göre insanın sahip olduğu zekâ ve uzmanlık özelliği sadece bilinçli sembolik manipülasyona değil ilk olarak bilinçsiz süreçlere bağlıdır. Bilinçsiz becerilerin ise asla resmî kurallarla tam olarak yakalanamayacağını savunan Dreyfus, yapay zekânın ilerleyişine ilişkin karamsar bir değerlendirmede bulunmakla beraber yapay zekâ alanının felsefi temellerinin eleştirisini de sunmaktadır.²⁸ *What Computers Still Can't Do (Bilgisayarlar Neleri Yapamaz?)* adlı kitabında Dreyfus, yapay zekâyâ ilişkin sınırların olduğunu ve biçimselleştirmenin imkân dâhilinde olmadığını ileri sürer. Dreyfus'a göre insanların sahip olduğu kabiliyetler her türden insan davranışının içerisine karışmış olduğundan programlanamaz.²⁹

²⁷ Wolter Pieters, *Free will and Intelligent Machines: Why Case-Based Reasoning Systems Do What They Do* (Trondheim: NTNU, 2001), 6.

²⁸ Daniel Susser, "Artificial Intelligence and the Body: Dreyfus, Bickhard, and the Future of AI", *Philosophy and Theory of Artificial Intelligence*, ed. V. C. Müller (London: Springer, 2013), 277.

²⁹ Hubert L. Dreyfus, *What Computers Still Can't Do: A Critique of Artificial Reason* (London: Harper and Row Publishers, 1975), xxv-xxvi.

Yapay zekânın dilin kullanıldığı bağlamı anlayamadığı için insan dilini anlayamadığını savunan³⁰ Dreyfus'a göre yapay zekâ sistemleri, belirli bir durumda hangi verilerin alakalı olduğunu ayırt edemez. İnsanlar tarafından kullanıldığı şekliyle ilgili gerçekleri anlamak kolaydır. Çünkü insanlar çevrelerini analiz eder ve ilgili gerçekleri belirli bir duruma uygulayabilirler. Aynı şey bilgisayar sistemleri için geçerli değildir.³¹ Sonuç itibarıyla insan zekâsının ve uzmanlığının, biçimsel kurallarla yakalanamayan bilinçsiz içgüdülere ve sezgilere dayandığını savunmasıyla Dreyfus, yapay zekânın felsefi etkileşimine dikkat çekerek önemli bir çıkarımda bulunmaktadır.

3. Yapay Zekâda Diderot ve Ayer Kriterleri

Denis Diderot, *Felsefi Düşünceler (Pensées Philosophiques)* adlı eserinde bir Turing testi kriteri formüle eder. Bu kriter gereğince Diderot, "Her şeye cevap verebilecek bir papağan bulurlarsa, onun akıllı bir varlık olduğunu tereddütsüz iddia ederim" der.³² Çok sayıda "Loebner ödüllü yarışma"³³ dâhil olmak üzere, insana benzeyen davranışları bilgisayarlarda oluşturmak için yıllar boyunca büyük çaba sarf edilmiştir.³⁴ Diderot'un bu ifadesi, onun bu düşünceye katıldığı anlamına gelmesi de materyalistlerin zaten ortak bir argümanı olarak nitelenir. Hatırlanacağı üzere düalizm açısından fiziksel olmayan zihin (veya en azından fiziksel olmayan özelliklere sahip olan zihin), salt fiziksel terimlerle açıklanamazken materyalizm cephesinde zihne maddesel açıklama getirilebilir. Bu ise materyalizmin, suni olarak üretilmiş zihinlere dair bir olasılığı açık bıraktığının göstergesi olarak değerlendirilebilir.

³⁰ Dreyfus, *What Computers Can't Still Can't Do*, xxv-xxvi.

³¹ Hubert L. Dreyfus, "A History of First Step Fallacies", *Minds & Machines* 22/2 (May 2012), 90-91.

³² Denis Diderot, *Pensées Philosophiques, Addition aux Pensées Philosophiques* (Paris: Flammarion, 2007), 68.

³³ Hugh Loebner tarafından finanse edilen Loebner ödülleri, her yıl yapay zekâ diyalog sistemi yazılımları arasında paylaştırılmaktadır. Bu yarışma Turing testi kriterleri dikkate alınarak aslına uygun bir şekilde yapılmaktadır. Bk. "Loebner Ödülleri" (Erişim 8 Mart 2022).

³⁴ Nikolay Mikhaylovskiy, "How Do You Test the Strength of AI?", *Artificial General Intelligence: 13th International Conference AGI 2020* (September 16-19), ed. Ben Goertzel vd. (St. Petersburg: Springer, 2020), 258.

1950 Turing testini önceleyen tartışmalı bir argüman da 1936'da filozof Alfred Ayer tarafından şöyle öne sürülür: “Diğer insanların da bizimle aynı bilinçli deneyimlere sahip olduğunu nasıl bilebiliriz?” Ayer, *Dil, Doğruluk ve Mantık (Language, Truth and Logic)* adlı kitabında, bilinç sahibi bir insan ile bilinci olmayan bir makine arasındaki ayrımı, “farklı algılanabilir davranış türleri” şeklinde bir ayırımla ele alır. Ayer bu noktada, bilinçli bir insan ile bilinçsiz bir makine arasında ayırım yapmak için bir protokol önerir: “Bilinçli görünen bir nesnenin, gerçekten bilinçli bir varlık olmadığını iddia etmek için sahip olabileceğim tek neden, yalnızca bir kuklanın ya da makinenin bilincin varlığının ya da yokluğunun belirlendiği deneysel testlerden birini yerine getirememesidir.”³⁵ Bu demektir ki bir şey bilinç testini geçemez ise bilinçli değildir. Ayer’in bu önermesi, Turing testine çok benzese de genel itibarıyla bilinçle ilgilidir. Dolayısıyla Ayer’in söz konusu yaklaşımı, yapay zekânın yahut bilinç sahibi makinenin Turing’e ait testini öncelediği hususunda tartışmalı bir argüman olarak değerlendirilebilir.

4. Fiziksel Simge Sistemi Hipotezi

Allen Newell ve Herbert A. Simon tarafından formüle edilen *fiziksel simge sistemi hipotezi (the physical symbol system hypothesis)*, yapay zekâ araştırmasının baskın bir paradigması olmanın yanı sıra yapay zekâ felsefesi için de önemli bir konumdadır. Yapay zekâ araştırmacıları için fiziksel simge varsayımı, insandan bağımsız zeki sistemler yapmayı tetikleyen hareket noktası olurken aynı zamanda yapay zekâ yaklaşımlarında “Sembolik Yapay Zekâ” ve “Sibernetik Yapay Zekâ” gibi iki farklı akımın ortaya çıkışını belirginleştirdiği için de önemlidir.

Fiziksel simge sistemi, bir örnekle açıklanacak olursa tıpkı dijital bir bilgisayar gibi olan sistemlerin “Genel akıllı eylem için gerekli ve yeterli araçlara sahip olduğu anlamına gelmektedir.”³⁶ Sözü edilen iddiaya göre gerek insanın sahip olduğu düşüncenin bir tür simge manipülasyonu olduğu (çünkü zekâ için bir simge sistemi gereklidir) gerekse makine-

³⁵ Alfred Jules Ayer, *Language, Truth and Logic* (London: Penguin, 2001), 138-140.

³⁶ Allen Newell - H. A. Simon, “Computer Science as Empirical Inquiry: Symbols and Search”, *Communications of the ACM* 19/3 (1976), 116.

lerin akıllı olabileceği (çünkü zekâ için bir simge sistemi yeterlidir) öne sürülür.³⁷ Hipotez, uygun sembol işleme programlarını sağladığımızda, bilgisayarların akıllı eylemde bulunabileceklerini ima etmektedir. Newell ve Simon'ın belirttiği üzere “İnsan, fiziksel bir sembol sisteminin özelliklerine sahip olduğu için simgesel davranış ortaya çıkmaktadır.”³⁸ Onlara göre “Hipotez gerçekten yanlış olabilir. Akıllı davranış üretmek o kadar kolay değildir ki herhangi bir sistem uygun sembol işleme programlarıyla akıllı oluşu ister istemez sergileyecektir.”³⁹

Birçok kişi tarafından kabul görmeyen bu hipotez, dört ana argüman etrafında toplanmaktadır. Birincisi, bilgisayarların yalnızca anlamsız sembollerini manipüle edebileceği varsayımına odaklanır. Bazı düşünürler, zekânın resmî sembol manipülasyonundan fazlasını gerektirdiğini iddia etmektedir. Bu iddia, sembollerini “temellendirmek” ve böylece onlara anlam vermek için algı ve eylem yoluyla çevre ile bir tür bağlantı kurmak gerektiğidir. Oysa zekâ; algılayan, hareket eden ve deneyimlere sahip bir fiziksel beden gerektirir. Dolayısıyla, “insan düzeyinde” bir zekâyı sahip olmak için bir makinenin insan benzeri bir vücuda sahip olması gerektiği yönünde iddialar söz konusudur.⁴⁰

Diğer tema ise akıllı eylemin, özellikle algının altında yatan çoğu şeyin sembolik olmayan (yani analog sinyal) işlemeyi içerdiği varsayımına odaklanmaktadır. Bu varsayımına göre herhangi bir fiziksel işlem, tıpkı bir sembolü manipüle eden bilgisayar sisteminde olduğu gibi istenen herhangi bir doğruluk derecesinde simüle edilebilmelidir. Ancak böyle bir simülasyonun sinyaller yerine semboller cinsinden hesabı yönetilemeyecek kadar hantaldır. İkinci temayla bağlantılı olarak üçüncü tema, normalde anlaşıldığı şekliyle “hesaplamanın” zekâ için uygun bir model sağlamadığını iddia edenlerden gelmektedir. Öyle ki bazı eleştirilenler, “50 yıldır yapay zekâyı musallat olan hesaplama metaforunu ortadan kaldırmanın vaktinin geldiğini dile getirmektedirler. Buna göre beyin,

³⁷ Nils Nilsson, “The Physical Symbol System Hypothesis: Status and Prospects”, *50 Years of Artificial Intelligence: Essays Dedicated to the 50th Anniversary of Artificial Intelligence*, ed. M. Lungarella vd. (Berlin: Springer, 2007), 9.

³⁸ Newell - Simon, “Computer Science as Empirical Inquiry”, 119.

³⁹ Newell - Simon, “Computer Science as Empirical Inquiry”, 116- 117.

⁴⁰ Nilsson, “The Physical Symbol System Hypothesis: Status and Prospects”, 9.

bir bilgisayar değildir!”⁴¹ Akıllı davranış, “beyin tarzı” (kompütasyonel değil) mekanizmalar gerektirir.

Dördüncü tema, akıllı davranış gibi görünen pek çok şeyin gerçekten “akılsızca” olduğu gözlemine dayanmaktadır. Böcekler (özellikle böcek kolonileri) ve hatta bitkiler karmaşık ortamlarda oldukça iyi anlaşılır. Uyarlanabilir olmaları ve zorlu durumlarda etkili tepkilere sahip olmaları, hiçbir sembolü manipüle etmeseler bile bir tür zekâ göstergesidir. Jordan Pollack, bu iddiayı insan zekâsına kadar genişletir ve “Aklımızın yaptığı şeylerin çoğu akılsız kimyasal aktiviteyi içerir...”⁴² diye ekler. Kısaca belirtmelidir ki Newell ve Simon, fiziksel simge hipoteziyle insanlar gibi düşünme yaklaşımını baz alarak üretilen ilk program olan, *Genel Sorun Çözücü*'yü (*General Problem Solver*) geliştirmeleri bakımından yapay zekâ ve felsefe etkileşimine son derece önemli bir katkıda bulunmuştur.

5. Felsefe ve Yapay Zekâ Arasındaki Etkileşimler

Yapay zekâ, bilim kurgunun ve popüler felsefenin merkezinde yer almanın ötesinde esasında köklü bir bilimsel araştırmanın alanıdır. Çoğu düşünür için yapay zekâya dair hedeflerin gerçekleşmesinin mümkün olmadığı yönünde yoğun bir görüş birliği olsa da birçok filozof için büyük ilgi uyandıran bu disiplinin araştırılması ve geliştirilmesi felsefi olarak yürütülmektedir.⁴³ John McCarthy'e göre yapay zekâya yönelik felsefi sorular, özellikle “insan düzeyinde yapay zekâ” (insan seviyesindeki yapay zekânın özelliği, daha fazla programlanmadan deneyimlerinden öğrenme yeteneğidir) söz konusu olduğunda devreye girmektedir. İnsan düzeyinde yapay zekâya yönelik çalışmalar artsa bile yapay zekâ araştırmaları ile felsefi araştırmalar arasındaki önemli metodolojik farklılıkların devam etmesi muhtemeldir. İnanç kavramını düşünmemizi salık veren McCarthy'e göre filozoflar, inancı genel olarak ele alırlar.

⁴¹ Bk. Max Lungarella, vd. “AI in the 21st Century – With Historical Reflections”, *50 Years of Artificial Intelligence: Essays Dedicated to the 50th Anniversary of Artificial Intelligence*, ed. M. Lungarella vd. 1-8. Berlin: Springer, 2007.

⁴² Jordan B. Pollack, “Mindless Intelligence”, *IEEE Intelligent Systems* 21/3 (May/June 2006), 55.

⁴³ Selmer Bringsjord – Naveen Sundar Govindarajulu, “Artificial Intelligence”, *Stanford Encyclopedia of Philosophy Archive* (Erişim 30 Haziran 2021).

Yapay zekâ araştırmasının çok sınırlı inançlara sahip sistemlerle devam etmesi ve bu sistemlerden oluşması muhtemeldir. Ona göre zihin felsefesi, zihni bir fenomen olarak inceler ve düşünme, bilgi ve bilincin maddi dünyayla nasıl ilişkilendirilebileceğini inceler. Oysa yapay zekâ, düşünen ve hareket eden bilgisayar programları tasarlamakla ilgilenir.⁴⁴ McCarthy'nin dikkat çektiği üzere felsefe ve yapay zekâ alanında ciddi metodolojik farklar bulunmakta ve bu farklılıklar süreklilik arz etmesiyle statik bir nitelikten ziyade dinamik bir yapı arz etmektedir.

Yapay zekâ bakış açısı, felsefi teorilerin insan seviyesindeki yapay sistemleri engellemediği ancak inançlara sahip sistemler tasarlamak, muhakeme yapmak ve plan yapmak için bir temel sağlamaları durumunda yapay zekâ için yararlı olduğu yönündedir.⁴⁵ Bugün yapay zekâyâ dair incelemelerde bulunan zihin filozofları, gerçek yapay zekânın ve yapay kişiliğin mümkün olup olmadığını dikkatle tartışırken epistemoloji uzmanları yapay zekânın nasıl bilebileceği konusunda fikir üretmektedir. Etik ise yapay zekânın insan yaşamına ne şekilde etki edebileceğini keşfederek çeşitli kavramlar ve teoriler üzerinde durmaktadır.

Yapay zekânın var olduğu ilk günlerden bu yana felsefe ile olan ilişkisinin karmaşıklığı, gözlem altında tutulmuştur. Düşünürler çabalarını çoğunlukla, yapay zekâ felsefesinin sistematik bir temelinin kanıtlamaya adanarak bilim felsefesi içindeki yerini kesin olarak kabul etmekten yana bir tavır sergilemektedir. Zekânın doğası hakkındaki soruları yanıtlamayı öncelemek ve bilimsel bir disiplin olarak yapay zekâ görüşünü ele almak yapay zekâ felsefesini, bilim felsefesinin bir parçası olarak düşünmeye neden olmaktadır. Bununla birlikte, yapay zekâ tarafından ele alınan konular ve yeni analiz alanlarının ortaya çıkması bugün yapay zekâ felsefesinin teknoloji felsefesi bünyesinde anılmasıyla sonuçlanmaktadır.

Bir disiplin olarak teknoloji felsefesi kapsamında yer alan yapay zekâ felsefesinin, felsefe alanından birçok ortak paydayı içerdiğini söylemek mümkündür. “Makineler düşünebilir mi?” sorusuyla başlayan makine-

⁴⁴ John McCarthy, “The Philosophy of AI and the AI of Philosophy”, *Philosophy of Information*, ed. Pieter Adriaans – Johan van Benthem (Amsterdam: Elsevier, 2008), 8/ 711-740.

⁴⁵ John McCarthy, “The Philosophy of AI and the AI of Philosophy”, 711.

lerin düşünüp düşünemeyeceği konusu yapay zekâ felsefesinin esas meselesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Eric Dietrich'e göre "Yapay zekâ felsefesi, yapay zekâ alanının temel varsayımlarını, metodolojilerini ve sonuçlarını inceler."⁴⁶ *Yapay Zekâ Felsefesi ve Felsefenin Yapay Zekâsı* adlı çalışmasında McCarthy ise yapay zekânın zekâ, etik, bilinç, epistemoloji ve özgür irade, bilgi ve kavrayış üzerindeki etkilerini araştıran yapay zekâ felsefesini, teknoloji felsefesinin bir dalı olarak tanımlamaktadır.⁴⁷ McCarthy yapay zekâ alanının, felsefeye diğer bilimlerden daha yakın bilimsel bağlantılara sahip olduğunu ve bu gibi kavramları yapay zekânın felsefe ile ortak olarak paylaştığını vurgulamaktadır.⁴⁸ McCarthy'nin işaret ettiği ortak paydaların aksine David Davenport'a göre insanlar ve bilgisayarlar arasındaki en bariz fark ise görünürdeki öznelliğimiz, farkındalığımız ve dünya hakkında sahip olduğumuz hislerdir.⁴⁹ İnsana özgü hislerin varlığı, farkındalık sahibi ve öznel varlıklar oluşumuz, yapay zekâ sistemleri tarafından ulaşılmak istenen hedeflerdir. Yapay zekâ sistemlerinin bu ve benzeri farklılıkları giderme arzusu ise felsefe ile yapay zekâ arasındaki bağı dinamik tutan etkenler olarak nitelendirilebilir.

Yapay zekânın felsefeyle etkileşiminde oldukça dikkat çeken unsurlardan biri de şimdiye kadar sadece filozoflar tarafından incelenen zihin, ruh, duygu, akıl gibi birçok fikre ihtiyaç duymasıyla açıklanabilir. S. Bringsjord'e göre bunun nedeni; bir robotun, insan düzeyinde bir zekâyâ ve kendi deneyimlerinden kaynaklanarak öğrenme yeteneğine sahip olması için gerçekleri düzenleyebileceği genel bir dünya görüşüne ihtiyaç duymasıdır. Bir robotun, nasıl tasarlanacağı düşünüldüğünde birçok felsefi sorunun yeni biçimler aldığı ortaya çıkmaktadır.⁵⁰ McCarthy'nin işaret ettiği üzere yapay zekâ ve felsefenin genellikle

⁴⁶ Eric Dietrich, "Philosophy of Artificial Intelligence", *Encyclopedia of Cognitive Science*, ed. Lynn Nadel (London: Nature Publishing Group, 2003), 203.

⁴⁷ McCarthy, "The Philosophy of AI and the AI of Philosophy", 711.

⁴⁸ McCarthy, "The Philosophy of AI and the AI of Philosophy", 711.

⁴⁹ David Davenport, "The Two (Computational) Faces of AI", *Philosophy and Theory of Artificial Intelligence*, ed. Vincent C. Müller (London: Springer, 2013), 46.

⁵⁰ John McCarthy, "What has AI in Common with Philosophy?", *Proc. 14th International Joint Conference on Artificial Intelligence* (San Francisco: Morgan Kaufmann Publishers, 1995), 1.

herhangi bir bilimin ve o bilimin felsefesiyle sahip olduğu etkileşimden çok daha fazla ortak noktası vardır. Bunun nedeni, insan düzeyindeki yapay zekânın bir bilgisayar programını, özellikle epistemoloji olmak üzere bazı felsefi tutumlarla donatmayı gerektirmesidir.⁵¹ Ayrıca yapay zekâ; hesaplamanın doğası, algı, akıl yürütme, öğrenme, dil, eylem, etkileşim, bilinç, insanlık, yaşam vb. hakkında çok temel soruları gündeme getirmesi ve aynı zamanda bu soruların yanıtlanmasına önemli ölçüde katkıda bulunması bakımından mühendislik konuları arasında belki de benzersizdir. Genellikle ampirik araştırma biçimi olarak görülse de hem yapay zekâ ile ilgilenen filozoflar tarafından hem de yapay zekânın kendi içinde önemli bir teori çalışması geleneği vardır. Klasik teorik tartışmalar, yapay zekânın mümkün olup olmadığı (genellikle “Makineler düşünebilir mi?” şeklinde ifade edilir) veya belirli sorunları çözüp çözemeyeceği (Bir makine x yapabilir mi?) konularına odaklanmaktadır.⁵²

Bringsjord’e göre akıllı bir makine fikri, genellikle mantıksal çıkarım yapabilen bir makineye eşdeğerdir. Yani verili öncüllerden geçerli sonuçlar çıkarabilmesiyle ilişkilidir.⁵³ Dolayısıyla bilişsel bilimciler arasında, biliş ve hesaplama arasında önemli bir bağlantı olduğu yaygın bir dogma⁵⁴ olsa da bu husus, bir dereceye kadar tartışmalı bir tezdır. Bir yandan McCarthy gibi düşünürlerin bahsi edilen fikri sorunsuz buluyor olması öte yandan, Searle ve Dreyfus gibi filozofların bu fikrin tamamen karşısında yer alması söz konusudur. Dolayısıyla bu anlaşmazlığın kendisinin bile tek başına felsefi ilgiyi uyandırmak için yeterli bir gösterge olduğu söylenebilir.⁵⁵ Dahası, insan seviyesindeki akıl yürütmeyi mekanikleştirme girişimi olarak yapay zekânın felsefe bazlı problemler

⁵¹ McCarthy, “What has AI in Common with Philosophy?”, 1.

⁵² Vincent C. Müller, *Philosophy and Theory of Artificial Intelligence* (New York: Springer, 2013), vii.

⁵³ K. Arkoudas – S. Bringsjord, “Philosophical foundations”, *The Cambridge Handbook of Artificial Intelligence*, ed. K. Frankish, W. M. Ramsey (Cambridge: Cambridge University Press, 2014), 34-63.

⁵⁴ Bk. Margaret A. Boden, *Mind as Machine: A History of Cognitive Science* (Oxford: Oxford University Press, 2006).

⁵⁵ Berkeley, “Machine Mentality?”, 2.

ile yakından bağlantılı olması bile yapay zekâyı felsefi bir sorun olarak incelemeyi gerektirmektedir.

Bilgisayar teknolojisinin sık sık insan bilinciyle karşılaştırılması ve ilintili yanlarının konuşulması, yapay zekâ ve felsefenin birbirleriyle olan yakın bağlantısını gözler önüne sermektedir. Kramer'in de öne sürdüğü üzere bilgisayarların, insan zihninin bir aracı veya modeli olmadığını, aksine insan bilgisinin bir aracı olarak yorumlanması gerektiğini belirtmek gerekir.⁵⁶ Nitekim Clark Glymour'a göre yapay zekâ, esasında bilgisayar programlarına dönüştürülmüş, felsefi bir açıklama olarak nitelendirilebilir. Yapay zekânın tarihsel serüvenini dikkate alacak olursak yapay zekâ olarak adlandırdığımız husus, filozofların öne sürdüğü açıklamaların dikkate alınmasıyla ve bunların hesaplanabilir uzantı ve uygulamalarının bulunduğunu ortaya çıkarmasıyla gerçekleşmiştir. Yapay zekâ programlama teknolojisindeki gelişmeler, belirli türdeki felsefi açıklamaların programlara dönüştürülmesi sürecini neredeyse otomatik hale getirme eğiliminde olmuştur. Son yıllarda yapay zekâ alanında ele alınan felsefi teorilerin büyük kısmı doğrudan doğruya felsefi literatürden alınmamış olsa da bu durum söz konusu teorileri daha az felsefi yapmayacaktır. Bilgisayar bilimi yeni ve ilginç felsefi katkılar sunarak bize felsefede düşündüğümüzden daha fazla etkiye sahip olduğunu öğretir.⁵⁷

Yapay zekâ ve felsefe etkileşiminin belirgin yanlarından bir diğeri de sorulan sorularla kendini göstermektedir. Russell ve Norving, yapay zekâ felsefesinin yanıtlamaya çalıştığı soruları şöyle sıralar: “Makine, insan gibi akılla hareket edebilir mi? Makine, insanın düşünerek çözeceği herhangi bir sorunu çözebilir mi? İnsan zekâsı ve makine zekâsı aynı mıdır? Bir makine akıllıca hareket edebilir mi? Bir kişinin düşünerek çözeceği herhangi bir sorunu çözebilir mi? İnsan beyni aslında bir bilgisayar mı? Bir makine, bir insanla aynı anlamda bir akla, zihinsel durumlara ve bilince sahip olabilir mi? Makine hissedebilir mi?”⁵⁸ Ya-

⁵⁶ Kramer, “Mind, Symbolism, Formalism”, 87.

⁵⁷ Clark Glymour, “Artificial Intelligence is Philosophy”, *Aspects of Artificial Intelligence*, ed. James H. Fetzer (Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1988), 195.

⁵⁸ S. J. Russell- Peter Norvig, *Artificial Intelligence: A Modern Approach* (Michigan: University of

pay zekâ felsefesinin ele aldığı bu türden sorular popüler felsefe alanının yapay zekâ bilimiyle olan etkileşiminden sökün eden önemli sorgulamalar olarak yapay zekâ felsefesinin merkezinde yer almaktadır.

Görüldüğü üzere, yapay zekâ alanında olduğu gibi felsefi soruların yoğun bir biçimde ortaya çıktığı çok az alan söz konusudur. Bilhassa etik, bilinç, zihin, özgür irade ve benzeri pek çok felsefi meseleyi bünyesinde barındıran yapay zekâ son zamanların en çarpıcı sorularıyla gündemi meşgul etmektedir: İnsanoğlu kendi ardıklarını mı yaratıyor? Robotlar ya da yapay varlıklar insanların itaatkâr hizmetçileri mi yoksa kendi efendileri mi olacak? Zihinlerin silikon çiplere yüklenmesiyle ölümsüzlük sağlanabilecek mi yoksa bu bir tür sahtelik mi yaratıyor? Yapay/suni bir sistemin biyolojik olarak adlandırdığımız gerçek zekâyı, düşünceleri, bilinci ve duyguları kapsayacak şekilde ulaşması hatta onu (biyolojik zekâyı) aşması mümkün mü? İnsanın kendisinin yapay zekâ olma ihtimali var mı? Belirli şartlar altında yapay zekâlar gerçekten insan olabilir mi? Yapay zekânın bizlere sunduğu fırsatlar ve tehlikeler nelerdir? Yapay zekâ teknolojilerinin öne sürdüğü vaatler ya da olası tehlikeler nasıl yönetilmelidir? Bu ve benzeri sorular yapay zekâ filozoflarının, araştırmacılarının ve teorisyenlerinin incelediği ve tartıştığı konulardır. Tüm bunlar, zorlu yapay zekâ felsefesinin derin ve net bir şekilde anlaşılması için açıkça ele alınan meseleler olmanın yanı sıra felsefe ve yapay zekânın, ciddi bir etkileşime sahip olduğunun da açık bir göstergesidir. Açıkça belirtmelidir ki yapay zekâ felsefesi, yapay zekâyı araştırarak onun bilgi üzerindeki etkisini inceleyen teknoloji felsefesinin kapsamına dâhil olmaktadır.

Felsefi bir sorun olarak yapay zekâyı ele aldığımızda yapay zekâ ve felsefe etkileşiminde sorular kadar kavramlar konusu da ön plana çıkmaktadır. Söz gelimi her iki disiplinin eylem, hedef, bilgi, inanç ve bilinç gibi birçok ortak kavramı kapsadığını söyleyebiliriz. Yapay zekâ, bahsi geçen kavramlar hakkında tasarımcı bir pozisyonda yer alarak ne türden bilgi, inanç, bilinç ve benzeri konuların tasarlanması gerektiğini sorar. Bir diğer ifade ile bir bilgisayar sisteminin, akıllıca davranmasını

ve bu tür kavramların tasarlanması noktasında bilgisayar programının nasıl oluşturulması gerektiği üzerinde durur. Buna karşın filozoflar, genellikle bahsi geçen kavramlar üzerinde daha soyut bir görüşü paylaşıyor ve bilginin, inancın veya bilincin ne olduğunu sorarlar.⁵⁹

Öte yandan fizikçi David Deutsch'ın da belirttiği üzere felsefe ve onun kavramlarının anlaşılabilmesi, yapay zekânın gelişimini zayıflatabilmektedir. Deutsch, yapay zekâ topluluğunun felsefeyi reddetmesinin zararlı olduğunu savunmaktadır.⁶⁰ Çünkü yapay zekânın ilerleyişi felsefi literatürün katkısıyla gerçekleşir. Bilhassa yapay zekânın gelişiminde felsefi kavramların rolü oldukça geniş yer tutmaktadır. Hatta yapay zekâ için felsefenin bilgisayar programına evrilmiş hali diyebiliriz. Felsefe tarihi baz alınarak bu husus değerlendirildiğinde, yapay zekânın aslında filozofların öne sürdüğü düşüncelerden ve çalışmalardan ilham alarak ve bunların hesaplanabilir uzantılarını ve uygulamalarını bularak ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Dolayısıyla felsefenin rolünü, tüm bu olumlu katkılarına rağmen bazı yapay zekâ araştırmacılarının yeterince takdir etmemesi hatta reddetmesi, yapay zekânın ilerlemesini sekteye uğratabilmektedir.

Yapay zekâ araştırmacıları ve teorisyenleri, insanın sahip olduğu düşünme yetilerine ulaşan ve insanı aşan daha iyi düşünme ve karar verme becerisine sahip ileri düzeyde sistemlerin mümkün olacağını iddia etmekte, hatta insan seviyesindeki yapay zekâyı gerçek bir olasılık olarak görmektedirler. Bu iddiaların aksine bazı bilim insanları ise bu olasılığın imkânsız olduğu yönünde hemfikirdir. Çoğu yapay zekâ araştırmacısı ve teorisyeni açısından, artık düşük performanslı yapay zekânın mümkün olduğu su götürmez bir gerçek olsa da yüksek performanslı yapay zekâ konusunda şüpheler hala giderilmiş değildir.

Yapay zekâ, ağ, bilgi, otomasyon, sanal gerçeklik ve büyük veri gibi gelişen teknolojilerin felsefeye yeni zorluklar ve fırsatlar getirdiğine inanan Feng'e göre bu yeni teknolojiler; insan ve doğa arasındaki ilişkiyi değiştirmekte, insan yapımı ile insan, zekâ ile bilgelik, etik ile fayda

⁵⁹ McCarthy, "The Philosophy of AI and the AI of Philosophy", 3.

⁶⁰ David Deutsch, "Philosophy Will be the Key that Unlocks Artificial Intelligence", *The Guardian* 2012-10-03.

arasındaki ilişkileri yeni konular olarak gündeme getirmektedir. Filozoflar, yeni teknolojiler kapsamında felsefi dönüş sorununu kavramak amacıyla yeni bilgileri anlamak ve uzmanlaşmak için inisiyatif almalı veya bilimsel ve teknolojik uzmanlarla işbirliği yapmalıdır.⁶¹ Buradan da anlaşılacağı üzere yapay zekâyı fiilen geliştirme olasılığı, yalnızca yeterince gelişmiş bir teknoloji sorunu olmayıp temelde felsefi bir sorun olarak dillendirilebilir.⁶² Özellikle de yapay zekâ projesinin genel anlamda çağdaş bilgisayar bilimi ve bilişsel bilime egemen olduğunu belirtecek olursak gerek zihin gerekse bilişsel bilim felsefecilerinin öne sürdüğü temel iddia, yapay zekânın kabul edilen zihin ve biliş kavramlarıyla yakından bağlantılı olduğudur. Bunun neticesinde felsefe disiplininin; yapay zekânın temellerini, sınırlarını ve kapsamını keşfetmeye ciddi şekilde dâhil olduğunu ifade edebiliriz.

İnsanlar gibi düşünen makineler icat etmek sadece bilgisayar biliminin ve nörobilimin sahasında olmayıp esasında felsefeyle de yakından bağlantılıdır. Yapay zekânın gelecekteki entegrasyonu için gerekli olan felsefi argümanlar ile bağlantısı oldukça önemlidir. Felsefenin, yapay zekânın gelişimini ve özgül yapısını dikkate alarak onu kuramsal düzlemde ortaya koymaya çalışması ve yapay zekâ gelişiminin ön koşullarını sorularıyla ve eleştirileriyle bütünlemesi, felsefeyi belki de yapay zekânın nirengi noktası kılmaktadır.

Sonuç

Yapay zekânın teknolojide neden olduğu devrim felsefede de yeni bir paradigmaya tekabül etmektedir. L. Floridi'nin sanayi devriminden sonraki "Dördüncü Devrim" olduğunu düşündüğü yapay zekâ, big data ve blockchain gibi yeni nesil teknolojilerin üstel gelişimi, evreni yeni bir insan-makine entegrasyonu çağına getirirken bu durum, felsefe disiplininde de yeni zorluk ve fırsatlar doğurmaktadır. Yapay zekâ teorisi artık interdisipliner bir araştırma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Felsefede büyük ilgi gören yapay zekâ, yapay zekâ mantığı,

⁶¹ Feng, "Artificial Intelligence's Turn of Philosophy", 1-2.

⁶² Matt Carter, *Minds and Computers: An Introduction to the Philosophy of Artificial Intelligence* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2007), 1.

yapay zekâ etiği, yapay zekâ estetiği, yapay zekâ sanatı ve yapay zekâ edebiyat kuramları gibi disiplinlerarası birçok yeni araştırma alanını da beraberinde getirmektedir. Üstelik yeni teknolojilerin insan ve doğa arasındaki ilişkiyi değiştirmekte olduğunu hesaba katarak yönümüzü insan yapımı ile insan, zekâ ile bilgelik, etik ile fayda arasındaki ilişkilere çevirdiğimizde, tüm bu gelişen yeni teknolojiler karşısında, felsefenin yeni bir araştırma dizisi doğurması da kaçınılmaz gözükmektedir. Nitekim insanüstü yapay zekânın, olası sonuçlarını göz önünde bulundururken felsefenin bu noktada hem riske hem de fırsata saygı duymada etkisi olduğunu belirtmek gerekir.

Şu anda bulunduğumuz nokta göz önüne alındığında, yapay zekâ ve felsefe arasındaki ilişkinin yeniden müzakere edilmesi bilhassa teknik ürünler ve insanlar arasındaki ilişkinin gözden geçirilmesi açısından oldukça kritiktir. Bilim, teknoloji ve insan üçgenindeki yeni ilişkinin neden olduğu felsefi düşüncenin kritiğinin yapılması gerekmektedir. Felsefenin yapay zekânın beklentilerini ve geleceğini nasıl şekillendirdiğini, nasıl bir insan tahayyül ettiğini ve üretilen teknik ürünlerin insanlığın geleceğini nasıl biçimlendirdiğini ciddiyle gündemine alması ve bu hususun yapay zekâ felsefesinin ana arterlerinden biri olması gerektiğini belirtmek önemlidir. Çünkü yapay zekâ teknolojisi, gelişimiyle ve atılımıyla bilimsel ve teknolojik alanlarda yeni bir dalga başlatırken felsefenin bunun dışında kalması düşünülemez.

Fizikçi M. Tegmark'ın, insanoğlunun, yaşam 3.0 çağına girmek üzere olduğuna, yaşamın artık evrime bağlı olmadığına, yazılım ve donanımla tasarlandığına dair açıklamaları felsefi gündemi büyük ölçüde etkilemiştir. Yapay zekânın insanlık için varoluşsal bir tehdit oluşturduğunu savunanlar olsa da daha fazla zekâ ile birçok sorunumuza daha hızlı ve daha iyi çözümler bulmayı umabiliriz. Bu nedenle filozofların yeni nesil teknolojiler hakkında yeni bilgileri anlamaları, bu konularda uzmanlaşmak için inisiyatif almaları ve teknoloji uzmanlarıyla iş birliğinden kaçınmamaları, felsefenin giderek daralan alanını genişletmesi açısından da önemlidir. Felsefe, yapay zekâ alanındaki felsefi düşünce eksikliğini tamamlamak için teknik düşünceye önem vermeli ve aynı

zamanda “zekâ”, “bilinç” ve “öznelliği” fikir birliği biçiminde tanımlayabilmelidir.

Kabul gören düşüncede, insanın bazı açılardan kozmostaki birçok varlıktan üstün yeteneklerle donatıldığı tartışılmaz bir gerçektir. İster insan olsun ister insan olmayan varlıklar veya makineler olsun, zeki varlığı tanımlayan ana ayırt edici unsurun, yaratıcılık olarak kabul edildiğine ve insan ruhunun asla programlanamayacağına, dolayısıyla doğaüstü olduğuna dikkat edilmelidir. Yeni yapay zekâ teknolojisinin getirdiği sorunlar ile karşı karşıya kalındığında, felsefenin akılcı sorunu yeniden düşünmesi ve yapay zekâyı felsefi bir sorun olarak merkezi- ne alması gerekmektedir. Böylelikle felsefenin en önemli rolü, yapay zekânın yükselişine tanık olurken yapay zekânın insanlar için kontrol- den çıkmamasını sağlamak olacaktır.

Kaynakça

- “Loebner Ödülleri”. Erişim 8 Mart 2022. <https://web.archive.org/web/20101230195120/http://www.loebner.net/Prizef/loebner-prize.html>
- Arkoudas, K. - Bringsjord, S. “Philosophical Foundations”. *The Cambridge Handbook of Artificial Intelligence*. ed. K. Frankish, W. M. Ramsey. 34-63. Cambridge: Cambridge University Press, 2014.
- Aydın, A. *Yapay Zekâ: Bütünleşik Biliş Doğru*. İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Ayer, Alfred Jules. *Language, Truth and Logic*. London: Penguin, 2001.
- Berkeley, Istvan S. N. “Machine Mentality?”. *Philosophy and Theory of Artificial Intelligence*. ed. Vincent C. Müller. 1-15. London: Springer, 2013.
- Boden, Margaret A. *Mind as Machine: A History of Cognitive Science*. Oxford: Oxford University Press, 2006.
- Bringsjord, Selmer ve Naveen Sundar Govindarajulu. “Artificial Intelligence”. *Stanford Encyclopedia of Philosophy Archive*. Erişim 30 Haziran 2021. <https://web.archive.org/web/20191109002442/https://plato.stanford.edu/archives/fall2018/entries/artificial-intelligence/>
- Carter, Matt. *Minds and Computers an Introduction to the Philosophy of Artificial Intelligence*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2007.
- Copeland, B. Jack. “The Turing Test”. *Minds and Machines* 10 (2000), 519-539.

- Davenport, David. "The Two (Computational) Faces of AI". *Philosophy and Theory of Artificial Intelligence*. ed. Vincent C. Müller. 43-58. London: Springer, 2013.
- Descartes, René. *Discourse on Method and Meditations on First Philosophy*. New Haven, London: Yale University Press, 1996.
- Descartes, René. *Yöntem Üzerine Konuşma*. çev. Afşar Timuçin, Yüksel Timuçin. İstanbul: Cumhuriyet Yayınevi, 1998.
- Deutsch, David. "Philosophy Will be the Key that Unlocks Artificial Intelligence". *The Guardian* (2012-10-03). <https://www.theguardian.com/science/2012/oct/03/philosophy-artificial-intelligence>
- Diderot, Denis. *Pensees Philosophiques, Addition aux Pensees Philosophiques*. Paris: Flammarion, 2007.
- Dietrich, Eric. "Philosophy of Artificial Intelligence". *Encyclopedia of Cognitive Science*. ed. Lynn Nadel. 203-208. London: Nature Publishing Group, 2003.
- Doğan, Mehtap. *Yapay Zekâ Felsefesinde Bilinç Problemi*. Doktora Tezi. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2020.
- Dreyfus, Hubert L. *What Computers Still Can't Do: A Critique of Artificial Reason*. London: Harper & Row Publishers, 1975.
- Dreyfus, Hubert L. "A History of First Step Fallacies". *Minds and Machines* 22/2 (2012), 87-99.
- Feng, Tao. "Artificial Intelligence's Turn of Philosophy". *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering* 646 (2019), 1-5.
- Flasinski, Mariusz. *Introduction to Artificial Intelligence*. Switzerland: Springer, 2016.
- Glymour, Clark. "Artificial Intelligence is Philosophy", *Aspects of Artificial Intelligence*, ed. James H. Fetzer. 195-208. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1988.
- Güzeldere, Güven. "Yapay Zekânın Dünü, Bugünü, Yarını". *Coğito* 13 (1998) 27-41.
- Harnad, Stevan. "Other Bodies, Other Minds: A Machine Incarnation of an Old Philosophical Problem". *Minds and Machines* 1/1 (1991), 43-54.
- Haugeland, J. *Artificial Intelligence: The Very Idea*. Cambridge: MIT Press, 1989.
- Hobbes, Thomas. *Leviathan or the Matter, Forme & Power of a Common-Wealth Ecclesiastical And Civil*. London: Andrew Crooke, 1651.

- IBM Cloud Learn Hub/What is Natural Language Processing? <https://www.ibm.com/cloud/learn/natural-language-processing> (Erişim 15 Şubat 2022).
- Koyuncu, M. “Çağdaş Zihin Felsefesinde Yapay Zekâ: Tartışmalarına Bir Giriş: Taklitçilik Oyunu ve Çince Odası Argümanı”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30. Yıl Özel Sayısı (2022), 75–89.
- Köse, Utku. *Yapay Zekâ Felsefesi*. İstanbul: Doğu Kitabevi, 2022.
- Kramer, Sybille. “Mind, Symbolism, Formalism: Is Leibniz a Precursor of Artificial Intelligence?”. *KO Knowledge Organization* 23/2 (1996). Erişim 20 Aralık 2021. https://www.nomos-elibrary.de/10.5771/0943-7444-1996-2-83.pdf?download_full_pdf=1
- Lungarella, M. vd. “AI in the 21st Century – With Historical Reflections”. *50 Years of Artificial Intelligence: Essays Dedicated to the 50th Anniversary of Artificial Intelligence*. ed. M. Lungarella vd. 1–8. Berlin: Springer, 2007.
- McCarthy, John. vd. “A proposal for the Dartmouth summer research project on artificial intelligence”. *AI Magazine* 27/4 (August 31 1955), 12–12.
- McCarthy, John. “The Philosophy of AI and the AI of Philosophy”. *Philosophy of Information*. ed. Pieter Adriaans–Johan van Benthem. 8/711–740. Amsterdam: Elsevier, 2008.
- McCarthy, John. “What has AI in Common with Philosophy?”. *Proc. 14th International Joint Conference on Artificial Intelligence*. 2041–2042. San Francisco: Morgan Kaufmann Publishers, 1995.
- Mikhaylovskiy, Nikolay. “How Do You Test the Strength of AI?”. *Artificial General Intelligence: 13th International Conference AGI 2020* (September 16–19). 257–266. St. Petersburg: Springer, 2020.
- Moor, James H. “An Analysis of the Turing Test”. *Philosophical Studies: An International Journal for Philosophy in the Analytic Tradition* 30/4 (1976), 249–257.
- Müller, Vincent C. *Philosophy and Theory of Artificial Intelligence*. New York: Springer, 2013.
- Nath, Rajakishore. *Philosophy of Artificial Intelligence a Critique of the Mechanistic Theory of Mind*. Florida: Universal-Publishers Boca Raton, 2009.
- Newell, Allen – Simon, H. A. “Computer Science as Empirical Inquiry: Symbols and Search”. *Communications of the ACM* 19/3 (1976), 113–126.

- Nilsson, Nils. "The Physical Symbol System Hypothesis: Status and Prospects". *50 Years of Artificial Intelligence: Essays Dedicated to the 50th Anniversary of Artificial Intelligence*. ed. M. Lungarella vd. 9-17. Berlin: Springer, 2007.
- Pieters, Wolter. *Free Will and Intelligent Machines: Why Case-Based Reasoning Systems Do What They Do*. Trondheim: NTNU, 2001.
- Pollack, Jordan B. "Mindless Intelligence". *IEEE Intelligent Systems* 21/3 (May/June 2006), 50-56.
- Russell, S. J. - Norvig, Peter. *Artificial Intelligence, A Modern Approach*. Michigan: University of Michigan Press, 2003.
- Say, Cem. *50 Soruda Yapay Zekâ*. İstanbul: Yedi Renk Basım Yayın ve Filmcilik, 2019.
- Searle, John. *The Mystery of Consciousness*. New York: New York Review of Books, 1997.
- Searle, John. *The Rediscovery of the Mind*. Cambridge. Massachusetts: M.I.T. Press, 1992.
- Steger, Carsten vd. *Machine Vision Algorithms and Applications*. Germany: Weinheim, 2008.
- Susser, Daniel. "Artificial Intelligence and the Body: Dreyfus, Bickhard, and the Future of AI". *Philosophy and Theory of Artificial Intelligence*. ed. V. C. Müller. 277-287. London: Springer, 2013.
- Turing, Alan. "Computing Machinery and Intelligence". *Mind* 59 (1950), 433-460.
- Umut, Tuba Nur. "Ahlakî 'Yapılmamalı', İnsan Geliştirme Teknolojilerindeki Yapılabilirliği Sınırlandırmalı mı?". *Darulfunun İlahiyat* 29/2 (2018), 229-251.
- Yeşilkaya, Nazan. *Post-hümanizm ve Adalet*. Ankara: Episteme Yayınları, 2021.